

Literární časopisy

Příznačným rysem šedesátých let bylo, že se literární periodika nevěnovala výhradně literárnímu dění, nýbrž sledovala pohyb celé kultury a stále kritičtěji se vyjadřovala také k záležitostem celospolečenským a politickým. Právě kulturní publicistika přebrala postupně úlohu publicistiky politické a stala se jednou z rozhodujících sil prosazujících demokratizaci československé společnosti. Po většinu sledovaného období se však redakční týmy všech výrazněji profilovaných časopisů musely potýkat s kontrolou státních a stranických orgánů, jejichž tlak ustal pouze v průběhu roku 1968. Obnovení cenzurních praktik a politických zásahů do tisku na přelomu let 1968–69 tvořilo již nepřehlédnutelnou součást pozvolna nastupující normalizace.

■ Hlavní tendence literární publicistiky

Klíčovým nástrojem, jehož komunistický režim využil na sklonku padesátých let k regulaci myšlenkového pohybu ve společnosti, byla personální obměna redakcí významných kulturních časopisů či úplné zastavení nepohodlných periodik. Již v první polovině roku 1959 tak přestaly vycházet časopisy Květen a Nový život. Týdeníky určené umění a literatuře (Literární noviny, Kultura) si, podobně jako literární periodika na Moravě (svazové měsíčníky Host do domu a v Ostravě vydávaný Červený květ), kontinuitu uchovaly, všechny se ovšem musely – alespoň na čas – podřídit aktuálním požadavkům. Literární časopisy měly opět spoluvytvářet jednotný kulturní prostor normativně pojatou uměleckou kritikou, programovými statěmi i propojením umění s životem společnosti. Stránky literárních periodik se zaplnily besedami kolem kulatých stolů, anketami a rozhovory. Za potřebné, a tudíž preferované žánry byly označeny umělecká reportáž, fejeton a povídka ze současnosti.

Reprezentantem nastoleného trendu se měla stát v roce 1959 založená revue Plamen, řízená Jiřím Hájkem. Její proměny v následných letech ovšem ukázaly, že pokus o návrat k již neživotným premisám nevyšel, přesněji řečeno v proměňující se atmosféře české společnosti ani vyjít nemohl. Ostatně již od samého počátku Plamen narušoval snahy o nivelizaci výtvarnou průrazností, která předznamenávala nesporně vysokou grafickou úroveň většiny literár-

ních časopisů následujícího desetiletí a jejich usilování o osobitou vizuální i obsahovou tvář.

V kulturní publicistice šedesátých let se zájem o společenské dění propustoval s jistým nadhledem, svižností a vtípem, programově uplatňovaným kupříkladu na stránkách časopisu *Host do domu*. Politickou angažovanost a společenská témata, která redakcím tolik doporučovala oficiální stranická politika, pojaly literární časopisy, zvláště týdeníky, po svém: začaly systematicky upozorňovat na ekonomické a sociální problémy socialistického státu.

V kulturním tisku se velmi často, zvláště po XXII. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu (1961) a XII. sjezdu KSČ (1962) objevovaly názory, které byly v rozporu se sovětským výměrem marxismu. Kulturní periodika se proto zhusta ocitala v konfliktech s nadřízenými orgány. Ústřední výbor KSČ reagoval na vzniklý stav počátkem roku 1964 rezolucí *Poslání* a stav kulturních časopisů, v níž podrobil kritice některé listy (*Literární noviny*, *Host do domu*, *Divadlo*, *Kulturní tvorbu* a slovenský *Kultúrny život*) a zdůraznil instrumentální úlohu literární a kulturní publicistiky. Zásadní změnu však rezoluce, znovu a znovu opakující mnohokrát vyřčené postuláty, přinést nemohla. Straničtí ideologové tak spíše jen sledovali spontánní vývoj, a někteří z nich jej dokonce svou autoritou zastřešovali.

Paralelně s postupující politizací kulturní publicistiky, suplující úlohu politických listů, se prosazovala snaha získat větší prostor pro reflexi literárního dění i pro literární teorii a estetiku. Eseji, studiemi, úvahami a polemikami se literární časopisy podílely na přehodnocení významu a odkazu meziválečné avantgardy, rozhovory se zahraničními západoevropskými levicovými teoretiky i tvůrci obracely pozornost k soudobým evropským kulturním proudům a umělecké dílo se pokoušely vnímat v jeho autonomii, případně v kontextu dalších uměleckých oborů.

Přesto neodpovídala nabídka literárních časopisů skutečnému pohybu v literární sféře. Sami spisovatelé upozorňovali na prázdná místa v existující struktuře literárních periodik, na monopolizaci literárního tisku a s ní související omezené publikační možnosti zvláště nejmladších tvůrců. Předmětem kritických hlasů byla též nemožnost literátů vytvářet přirozená sdružení kolem časopisů i malý prostor pro nezavedené básníky, prozaiky i proudy, stojící na pokraji oficiální literární komunikace. Na tento nevyhovující stav reagovaly některé časopisy tím, že vyčleňovaly pravidelné rubriky pro nejmladší a začínající autory (oddíl *Zelený host* v *Hostu do domu*, severočeský *Dialog*), nakladatelství pak vydáváním almanachů a sborníků (almanach *Klubu přátel poezie Mladé víno*, bulletin *Dokořán* brněnského krajského nakladatelství, časopis *Divoké víno klubu Mladá literatura*).

Zastřešujícím časopisem mladé generace měla být literární revue *Tvář*, vycházející pod patronací Svazu československých spisovatelů od roku 1964, která se však záhy profilovala jako vyhraněná teoretická a kritická tribuna.

Nekompromisní postoje autorů Tváře, které ovšem nesplývaly se snahami většiny spisovatelské obce dávající přednost pozvolnému rozšiřování literárního prostoru a postupnému uvolňování ideologického krunýře, vedly k tomu, že její vydávání bylo v roce 1965 ukončeno (→ s. 31, odd. *Politické a kulturní souvislosti*; → s. 153, kap. *Myšlení o literatuře*). V roce 1966 proto nemalá část mladých literátů přivítala novou tribunu, opět vydávanou Svazem československých spisovatelů, měsíčník nazvaný Sešity pro mladou literaturu. Žádosti o založení dalších skupinových a generačních časopisů zůstaly nevyslyšeny, v roce 1966 vznikla pouze dlouho odkládaná revue Orientace, kolem níž se sdružili autoři prosazující strukturalistické směřování literární vědy. Takřka souběžně s Orientací začal vycházet také měsíčník Impuls, jenž hodlal integrovat teoretiky, kritiky a umělce, v zásadě respektující principy socialistické kultury v pojetí stranických ideologů. Tento zásah do struktury literárního tisku však nijak nenarušil probíhající vývoj, který směřoval k názorové pluralitě a otevřenosti.

Závažnější byla opatření přijatá v souvislosti s kulturně-historickou revue Dějiny a současnost, v níž politická moc provedla roku 1966 výměnu nepohodlné redakce, a zejména zákrok proti Literárním novinám na podzim 1967. Vedení KSČ reagovalo na konfliktní IV. sjezd československých spisovatelů nejen kroky vůči jednotlivcům a spisovatelskému svazu, ale také převedením čteného a oblíbeného periodika do působnosti ministerstva kultury a informací, v jehož čele stál ortodoxní straník Karel Hoffmann. Vydávání týdeníku bylo (v souladu se závěry jednání ÚV KSČ dne 26. září 1967) svěřeno Československému ústředí knižní kultury. Kontinuitu se nové, spěšně sestavené vedení listu (v jehož čele stál pozdější normalizační ředitel Československé televize Jan Zelenka) snažilo zajistit zachováním titulu, názvovým číslováním (od

tvář 65 dostanete za 350 Kčs celoroční předplatné 35 Kčs	poštovné hradí adresát
objednávám kulturní měsíčník TVÁŘ jméno: _____ adresa: _____ podpis: _____	ČESKOSLOVENSKÝ SPISOVATEL NÁRODNÍ TŘÍDA 9 PRAHA 1
Rozšiřuje PNS Lze objednat tímto obj. lístkem nebo u poštovních doručovatelů a v prodejních knih a časopisů	Objednací lístek na časopis Tvář

čtyřicátého čísla), téměř shodnou grafickou úpravou i pokračujícím zasíláním periodika předplatitelům, a to bez jakéhokoli upozornění. Obsah novin i okruh přispěvatelů byl však zcela odlišný. Původní čtenáři i autoři je proto zcela bojkotovali a posměšně nazývali „Erárky“. Počátkem roku 1968 byl oktrojovaný týdeník přejmenován na Kulturní noviny (od šestého čísla), ale během čtyř měsíců zcela zanikl.

Bylo to již v době, kdy požadavek svobody slova spoluurčoval atmosféru Pražského jara. Po zrušení cenzury hodlala komunistická strana usměrňovat veřejné mínění a kulturní ovzduší především prostřednictvím svých listů, které by polemizovaly s nemarxistickými názory běžně publikovanými v rozhlasu, televizi i nekomunistickém tisku. Tomuto účelu měly sloužit především týdeník *Politika* a inovovaný měsíčník *Nová mysl*, zaměřený na prezentaci pohledů na jednotlivé proudy ve vědě a umění.

V roce 1968 se zrušením stranického dohledu nad periodickým tiskem vytvořily příznivé podmínky pro další rozšíření literárního prostoru. Kulturní časopisy se vzhledem ke krátkým lhůtám vydávání vyrovnávaly s dluhy uplynulého dvacetiletí rychleji než knižní publikace. Na jejich stránkách se objevovaly příspěvky nedávno proskribovaných autorů, ukázky z jejich tvorby, rozhovory i pokusy o jiné pohledy na vývoj české kultury a literatury 20. století. V nastalém uvolnění se pozornosti dostávalo dříve opomíjeným, či dokonce tabuizovaným tématům. Narůstal zájem o problematiku sexu a erotiky, který do obsahu časopisů (nejen kulturních) pronikal již od poloviny šedesátých let, často ve spojení s uměleckou fotografií, filmem a výtvarným uměním, ale také o jiné, netradiční formy uměleckého sebevyjádření, o experimentální a akční umění, různé formy happeningů, ale i o populární literaturu či naivistické umělecké projevy. Tématem se stávaly také halucinogenní drogy a jejich vliv na tvůrčí činnost.

Nabídka periodik se rozrůstala o speciální časopisy i generační a skupinové revue – obnovena byla *Tvář*, surrealisté připravili první číslo časopisu *Analogon*, spirituálně orientovaní autoři se soustředili kolem českobudějovického periodika *Arch*. K literárním a kulturním souvislostem se pravidelně vyjadřoval i kunsthistoricky zaměřený časopis *Výtvarná práce*, v jehož redakci pracoval mimo jiné Jindřich Chalupecký, Ivan Jirous nebo Vladimír Burda. Za průlomové lze označit nejen články a ukázky z experimentální poezie, které na stránkách časopisu souzněly s pravidelnými informacemi o nejnovějších výtvarných projevech šedesátých let (informel, happeningy apod.), ale i čtyřdílný životopisný seriál o Závěši Kalandrovi od Vladimíra Burdy, který připomněl tuto doposud zamlčovanou postavu českého kulturního a politického života (*Přerušený sen Závěše Kalandry*, *Výtvarná práce* 1968, č. 18–22/23).

Kulturní a především literární časopisy se po celé období Pražského jara těšily velkému zájmu čtenářů. Nepochybně i proto, že organicky pokračovaly

v kurzu nastoupeném v polovině šedesátých let a pokrývaly celé spektrum aktuálního společenského pohybu, na němž se samy podílely. Literární listy, které v březnu 1968 svým pojetím i personálně navázaly na původní Literární noviny, vycházely počátkem léta až v třisetisícovém nákladu. S mírou liberalizace kulturního a společenského života korespondoval růst významu spontánních literárních a časových polemik.

Politizaci kulturní scény, do značné míry podmíněnou překotným vývojem, potvrdilo rozhodnutí Svazu československých spisovatelů vydávat deník Lidové noviny, jehož nedělní přílohou měl být stávající literární týdeník. Tento projekt, který navazoval na tradici meziválečného deníku a poválečných Svobodných novin, však již realizován nebyl.

Z tzv. moskevského protokolu, přijatého pod nátlakem 26. srpna 1968, vyplývala řada omezení pro tisk, zejména formulací týkajících se politické situace. Brzy poté byla zavedena, byť v poněkud jiné podobě, cenzura. Kulturní periodika ve své většině omezení víceméně respektovala, ale nadále se snažila uchovat a rozšiřovat prostor pro svobodnou diskusi o aktuálních společenských tématech i o problémech čistě uměleckých; své postoje k současné situaci však začala vyjadřovat spíše v metaforách, alegoriích a paralelách.

Frekventovanými tématy studií, rozhovorů a polemik na stránkách řady kulturních časopisů se stala tzv. česká otázka a reflexe moderní československé historie. Polemiky o „českém údělu“ shrnovaly úzkosti a obavy poslední doby a vyrovnávaly se také s ideou socialistického internacionalismu, zcela diskreditovanou sovětskou vojenskou invazí. Zvažovaly rovněž možnosti dalšího vývoje Československa v mezích socialismu a znovu přemítaly nad postavením a úlohou intelektuála v soudobé společnosti. Politická rozhodnutí, opírající se o novou cenzurní praxi a směřující proti opět již nepohodlným kulturním časopisům, na sebe nedala dlouho čekat. Na podzim 1968 bylo ukončeno vydávání slovenského spisovatelského týdeníku Kultúrny život, v květnu 1969 byly zastaveny Listy (přímý pokračovatel Literárních listů) a Plamen, v červnu přestala vycházet Tvář, poté Sešity pro literaturu a diskusi, Červený květ, Dialog i Dějiny a současnost. Počátkem roku 1971 téměř neexistoval žádný z dříve široké palety kulturních časopisů. Všechny je nahradil jediný celostátní časopis věnující se literatuře – týdeník pro politiku, vědu a kulturu Tvorba, vydávaný ústředím komunistické strany od léta 1969 a vedený někdejší šéfredaktorem Plamene Jiřím Hájkem.

■ Škála literárních časopisů

Mezi jednotlivými novinami a časopisy existovaly po celá šedesátá léta poměrně značné difference, podmíněné především jejich vztahem k procesu demo-

kratizace společnosti. Postuláty stranické kulturní politiky po celé sledované období prosazovala především kulturní redakce **RUDÉHO PRÁVA**. I jeho kulturní publicistika však prošla od sklonku padesátých let nemalou změnou: v jednotlivých recenzích a zprávách někteří přispěvatelé (stejně jako spolupracovníci brněnské Rovnosti či Lidové demokracie) často upouštěli od ideologických hodnocení a dávali přednost věcné kritice. V podstatě však kulturní rubrika Rudého práva, posílená roku 1965 o odstoupivšího prvního tajemníka Svazu československých spisovatelů Ivana Skálu a soustavně otiskující stati stranických ideologů Jiřího Taura a Oldřicha Švestky, zůstávala věrná politice konzervativnější části KSČ.

Z kulturních časopisů vyjadřoval stranické pojetí literatury a umění týdeník **TVORBA** (1957–62), který již svým názvem odkazoval ke stejnojmenným předchůdcům, meziválečnému listu Julia Fučíka a vyhraněně komunistické tribuně z přelomu čtyřicátých a padesátých let. Profil časopisu, věnujícího se převážně otázkám politickým a ideologickým, spoluurčovaly osobnosti Ladislava Štolla a Jiřího Taura, literárněkritickou část formoval především Vladimír Dostál. Tentýž kritik se významně podílel na podobě literárního oddílu týdeníku **KULTURA** (1957–62), kde soustavně představoval nová jména české literatury. List sice respektoval aktuální politickou linii KSČ, dobový průměr kulturní publicistiky však překračoval reflexí filmových a literárních novinek (Jiří Opelík, Přemysl Blažíček, Jaroslav Boček aj.).

Ve změněném politickém ovzduší po XII. sjezdu KSČ **Tvorba** a **Kultura** stranickým rozhodnutím zanikly a jejich místo zaujal týdeník **KULTURNÍ TVORBA** (1963–68), vydávaný zprvu Výborem socialistické kultury, od poloviny roku 1964 pak přímo Ústředním výborem KSČ. Formátem, grafickou úpravou i vnitřním uspořádáním připomínala Kulturní tvorba zrušenou Kulturu. Její široký záběr sahal od problematiky ekonomické a sociologické přes novinky vědy a politické úvahy až k jednotlivým druhům umění. Aktuální kulturní dění sledovala Kulturní tvorba v recenzích i přílohách, zveřejňovala však též novinky české, slovenské a zahraniční, především sovětské beletrie (stejně jako Plamen otiskla již v roce 1963 prózy Alexandra Solženicyna). Různorodý a rozmanitý autorský okruh zpočátku sympatizoval s demokratizačními trendy, usměrňovanými taktickými statěmi Zdeňka Mlynáře, Jiřího Hájka a Jiřího Šotoly, postupně se však list stával zázemím publicistů skrytě či otevřeně polemizujících se silnými liberalizačními tendencemi.

Barometrem změn kulturní a především politické atmosféry se stal tiskový orgán Svazu československých spisovatelů, vydávaný do roku 1967 pod názvem **LITERÁRNÍ NOVINY**, část roku 1968 pod titulem **LITERÁRNÍ LISTY** a od podzimu 1968 až do zastavení roku 1969 jako **LISTY**. Pod redakčním vedením Josefa Rybáka (od roku 1959), které vcelku nevybočovalo z intencí oficiální kulturní politiky, tiskly Literární noviny novou českou i přeloženou beletrii, věnovaly se nejen kritice literární, ale i filmové (František Vrba,

A. J. Liehm), divadelní (Sergej Machonin) a výtvarné, přinášely zprávy ze soudobého kulturního života a z vnitrosvazového dění. Zabývaly se též otázkami politickými a reportážemi, to vše se zvláštním zřetelem k poměrům v SSSR.

Posun v profilu časopisu naznačily polemiky a bilanční úvahy předcházející III. sjezdu Svazu československých spisovatelů v roce 1963. K výraznému obratu pak došlo v roce 1964, kdy časopis (po dobu Rybákovy tvůrčí dovolené) z funkce zastupujícího šéfredaktora řídil Jiří Šotola, a zejména od dvacátého třetího čísla, kdy jeho podobu začal určovat Milan Jungmann. Ten byl sice do jeho čela Svazem československých spisovatelů postaven, nikdy však nebyl schválen stranickými orgány, což redakci vedlo k řadě taktických kroků a převážně formálních změn tiráže. V této době se změnila grafická podoba časopisu a výrazněji se rozšířil okruh přispěvatelů. Mezi nimi se (zprvu ojediněle) objevila jména ostrakizovaná na přelomu let 1958–59, například Karel Kosík, Ivan Sviták a Josef Vohryzek. Týdeník začal věleňovat české umělecké a kulturní dění do evropského kontextu. Ve zkrácené podobě otiskl stěžejní referáty z liblické konference o díle Franze Kafky, osvětloval problematiku německé literatury v Čechách (Eduard Goldstücker), věnoval se tvorbě západních levičových umělců a teoretiků (Jean-Paul Sartre, Louis Aragon, Ernst Fischer, Roger Garaudy aj.), s nimiž přinášel A. J. Liehm též rozhovory, vydané posléze i knižně (Rozhovor, 1965).

Od poloviny šedesátých let se na stránkách Literárních novin prosazovala široce pojatá publicistika a list otevřel řadu společensky aktuálních témat. Reportáže a komentáře k citlivým problémům zde mimo jiné publikovali Ludvík Vaculík a Dušan Hamšík, politologické úvahy Milan Hübl, Zdeněk Mlynář a později též Petr Pithart, filozoficky pojatými statěmi přispívali Karel Kosík, Vítězslav Gardavský, Robert Kalivoda, ekonomické a sociologické otázky byly doménou Radoslava Seluckého a Václava Müllera. List poskytoval prostor také rozsáhlým diskusím. Série polemik o vývoji české literatury po roce 1948 a o úloze meziválečné avantgardy (zvláště z pera Květoslava Chvatíka, Olega Suse či Zdeňka Pešata) i stati polemizující se Štollovým pojetím literární vědy, kritiky a nejnovějších literárních dějin (Jiří Brabec, Felix Vodička, Robert Kalivoda, Miroslav Červenka) vedly k zpochybnění a odmítnutí dogmatických výkladů z časů stalinismu. Literární noviny tak výrazně přispěly k opuštění deformovaných mimouměleckých kritérií, s nimiž pracovala marxistická estetika padesátých let, a podílely se na rehabilitaci strukturalismu jako vědeckého směru.

Výrazným a v mnoha ohledech profilovým časopisem se na samém počátku šedesátých let stal **PLAMEN** s podtitulem Měsíčník pro literaturu, umění a život, vydávaný Svazem československých spisovatelů v letech 1959–69. I když pod řízením Jiřího Hájka začal Plamen uvádět v platnost stranické představy o kultuře a umění, poměrně záhy se soustředil na nové tendence v marxistické filo-

zofii a estetice (překlady statí Ernsta Fischera a Rogera Garaudyho) a od poloviny šedesátých let se otevíral i nemarxistickým proudům (v roce 1965 zde byl například uveden Ladislav Klíma, v roce 1968 Michel Foucault). Literárněteoretické a kritické statí zde kromě Jiřího Hájka uveřejňovali například Aleš Haman, Zdeněk Kožmín, Milan Suchomel a další. Zároveň byl Plamen též prestižní beletristickou revue s širokým rejstříkem přispěvatelů (Kamil Bednář, Ladislav Fuks, Vladimír Holan, Bohumil Hrabal, Arnošt Lustig, Karel Michal, Josef Škvorecký). Prostor zde našla také nastupující generace literátů (Antonín Brousek, Jiří Gruša, Petr Kabeš) a časem také ukázky z tvorby českých exilových spisovatelů (Jan Čep, Egon Hostovský). Z bohaté překladové produkce bylo zlomovou událostí vydání Solženicynovy prózy *Jeden den* Ivana Děnísoviče v překladu Gabriela Lauba (Plamen 1963, č. 1–4). Vysoký standard si Plamen udržel po celá šedesátá léta, s jejichž duchem souzněl i smysl redakce pro nadsázku a parodii.

Čtenáři vítanou konkurenci Plamenu tvořil brněnský svazový měsíčník *Host do domu* (1954–70), jehož úroveň se zvýšila po roce 1963, kdy se jeho řízení ujal Jan Skácel (ročníky 1969–70 redigoval Jan Trefulka). Literárněkritický oddíl brněnské revue utvářel především Oleg Sus a spolu s ním Zdeněk Kožmín, Jiří Opelík, Miroslav Petříček a Milan Suchomel. Od roku 1965 začal na jeho stránkách pravidelně publikovat i Václav Černý, který zde otiskl nejen své zásadní studie o české a světové literatuře, ale navrátil se i ke kritické reflexi soudobé české beletrie (díla Milana Kundery, Ludvíka Vaculíka, Jana Skácela aj.). Na oblibu časopisu měla vliv i jeho struktura. Od roku 1966 otevírala každé číslo pečlivě volená filozofická či teoretická stať (Seneca, André Breton, Otokar Březina aj.). Pod titulkem *Návraty* aktualizoval Host starší texty doplňované zasvěceným komentářem (František Hrubín o Františku Halasovi, Jiří Šotola o Jiřím Ortenovi, Ludvík Kundera o Richardu Weinerovi, Vilém Závada o Jiřím Wolkrovi). V rubrice *Drzé interview* vedla redakce provokativní fiktivní rozhovory s dávno mrtvými klasiky. Charakter periodika dokreslovaly rubriky jen zdánlivě okrajové – výpisky z literárních i teoretických statí, ukázky

Koláž Miroslava Lidáka-Haďáka,
Plamen 1967, č. 1

ze zahraničních časopisů, fejetony Jana Skácela (Malé recenze), jazykové glosy Dušana Šlosara i rubrika Kouzlo nechtěného.

Mezioborový měsíčník KNIŽNÍ KULTURA (1964–65), vydávaný pod redakcí Františka Lukáše Československým ústředím knižní kultury, se zaměřil na evropský kontext české umělecké tvorby a její komplexní vnímání. V centru pozornosti literárního oddílu, který formoval Josef Hiršal, stála problematika experimentální poezie i dalších jevů vnímaných tehdy na periferii literatury: jazzu, literatury faktu, science fiction, detektivního žánru a literatury pro děti. Systematicky se časopis zabýval překlady, a to jak v teoretických statích a anketách, tak publikováním zrcadlových překladů poezie. Věnoval se též palčivým otázkám ediční politiky a nebál se publikovat ani vyhrocená kritická hodnocení soudobé umělecké tvorby.

Knižní kultura svým způsobem doplňovala a rozvíjela snahy revue SVĚTOVÁ LITERATURA (1956–96), která již od padesátých let přinášela překlady světové beletrie i úvahy o literatuře a umění. V šedesátých letech se v jejím vedení vystřídali Jan Řezáč, Božena Wirthová, Josef Kadlec a Jan Vladislav. V první polovině dekády plnila Světová literatura funkci jistého zkušebního časopisu – co bylo otištěno na jejích stránkách a prošlo skrz cenzuru, mělo šanci na knižní vydání. Takto se do literárního povědomí dostávala jména v minulé dekádě zakazovaná nebo proskribovaná (Graham Greene, Albert Camus, Henry Miller, Franz Kafka, T. S. Eliot). Již kolem roku 1963 zde byly publikovány texty amerických beatníků nebo překlady Beckettových divadelních her. Stranou nezůstal ani dobový zájem o science fiction (A. C. Clarke, Isaac Asimov, John Wyndham), připomenuty byly i vztahy literatury a filmu (P. P. Pasolini, Andrej Tarkovskij, Ingmar Bergman, Federico Fellini). Pod vedením Josefa Kadlece byl rozšířen záběr časopisu i na celoročnickové literárněhistorické série, připomínající světové avantgardy a -ismy: surrealismus (seriál Jana Řezáče Surrealistické defenestrace v roce 1967), dadaismus (Dada panorama od Ludvíka Kundery v roce 1966) a později i patafyziku (Anály patafyziky Alberta Marenčina v průběhu roku 1969). Časopis ovšem nezůstal jen u připomínání historických dluhů – Josef Škvorecký se například věnoval fenoménu komiksu (Prostinký svět comics, 1965, č. 6), Petr Pujman připomínal v několika studiích francouzský nový román. Vzhledem k postupnému uvolňování se ke konci šedesátých let dostalo i na nejnovější autory nastupující americké postmoderny (W. H. Gass, Donald Barthelme), komentováno bylo i dílo Umberta Eka, v rychlém sledu se mohli čeští čtenáři seznámit se soudobou rakouskou poezií, s překlady novel Dina Buzzatiho, Ernesta Hemingwaye, Georgese Pereka, Carson McCullersové, ale i s ukázkami děl Miodraga Bulatoviče, Borise Pilňaka, Williama Styrona nebo Velemira Chlebnikova. V roce 1969 se díky překladu novely Arthura Koestlera Tma o polednách stala Světová literatura předmětem cenzury – číslo 3, ve kterém byla próza otištěna, se dostalo jen k mizivé části čtenářů a jeho obsah byl nahrazen méně provokativními texty. To ovšem

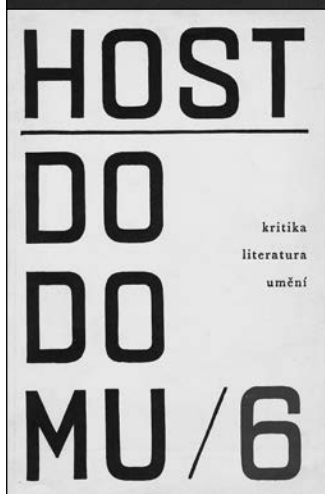
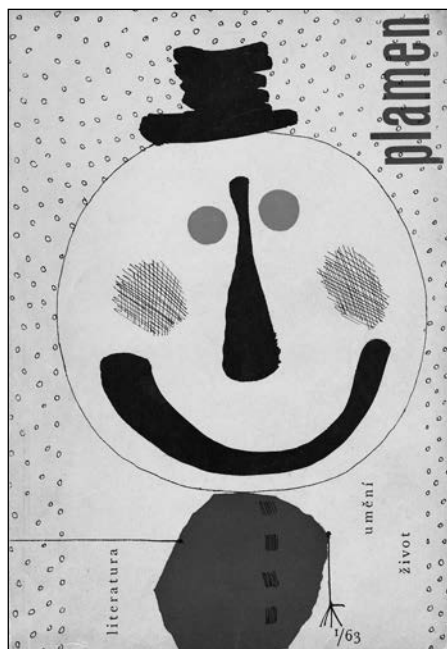
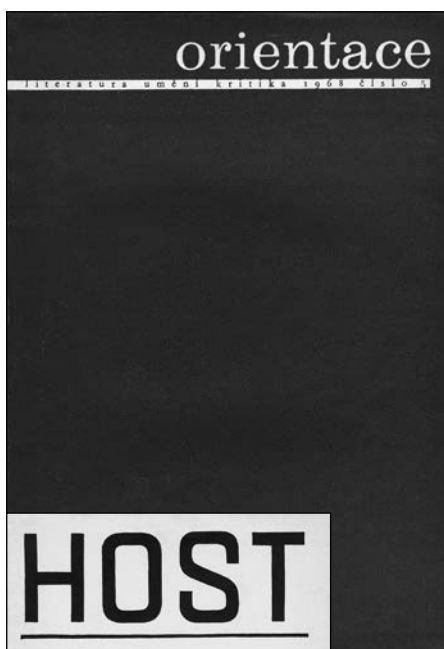
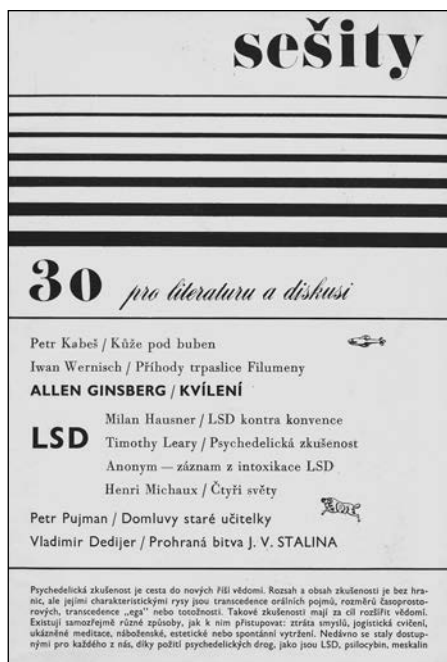
znamenal zvýšený dohled nad celým časopisem, a tím de facto počátek normalizace této revue.

Hraničních otázek literatury a její úlohy v masové komunikaci si všímal čtvrtletník *STUDIE A ÚVAHY* (1963–68), vydávaný Československým rozhlasem a redigovaný nejprve Jiřím Ledererem a od roku 1966 Janem Lopatkou.

Kritická vyhocenost byla charakteristická pro literární revue *Tvář* (1964–65, 1968–69; → s. 31, pododd. *Spor o Tvář*). Na rozdíl od rozpačitého prvního ročníku, vydávaného Svazem československých spisovatelů a řízeného Františkem Vinantem, se v druhém roce existence časopis pod vedením Jana Nedvěda profiloval jako platforma relativně úzkého, avšak generačně neuzavřeného autorského okruhu. *Tvář* zdůrazňovala svou exkluzivitu, pramenící z přísných nároků kladených na literaturu, již prezentovala s ohledem na kvalitu i na tvůrce, kterým bylo ztěženo či znemožněno publikování (Jakub Deml, Josef Florian, Richard Weiner, Jan Hanč, Vladimír Holan, Jiří Kolář, rané práce Bohumila Hrabala). Nejmladší autory představovala výběrem prózy a poezie s akcentováním jejich individuality (Jiří Gruša, Václav Hrabě, Karel Milota, Andrej Stankovič, Ivan Wernisch aj.). Těžištěm časopisu byly odborné stati a kritiky (zvláště Jan Lopatka a Bohumil Doležal, dále Přemysl Blažíček, Antonín Brousek, Růžena Grebeníčková, Aleš Haman, Václav Havel, Emanuel Mandler, Dobrava Moldanová, Josef Vohryzek) a dále pak překlady úvah a studií o umění i lidské existenci (Erich Fromm, José Ortega y Gasset, P. L. Landsberg aj.).

Náhradou za zaniklou *Tvář* měly být od roku 1966 vydávané *SEŠITY PRO MLADOU LITERATURU* (v letech 1968–69 vycházely pod titulem *SEŠITY PRO LITERATURU A DISKUSI*). Časopis, jehož šéfredaktorem byl Petr Kabeš, byl však vnímán i jako protipól *Tváře*, neboť byl spjat i s tou částí nejmladších literátů, kteří v ní v prvním ročníku publikovali, později se však již neztotožňovali s jejím vyhraněným programem. Publikační zázemí našli v *Sešitech* nejen nejmladší tvůrci, ale též starší spisovatelé, kteří se v zavedených literárních časopisech a nakladatelstvích prosazovali obtížně. Vedle toho se *Sešity* orientovaly na rozhraní jednotlivých druhů umění i na pomezí umění samotného (pop-art, lettrismus, grafická a fónická poezie atd.) a od druhého ročníku vycházela tematická čísla (Jiří Orten, baroko, naivismus, happening, sex a erotika, drogy a umění). Odvážný byl i literárněkritický oddíl. Projekt rubriky *Konfrontace*, v níž jednu beletristickou novinku posuzovali vždy čtyři recenzenti (např. Zdeněk Heřman, Vladimír Karfík, Dobrava Moldanová, Vojtěch Steklač, Jiří Gruša, Josef Jedlička aj.) však zásadně rozdílné pohledy na literární tvorbu nezprostředkoval. Vyhraněně polemický charakter, zvláště se stranickou kulturní politikou, měly příspěvky zveřejňované pod titulkem *Vyklizujeme*, obdobně ostré byly i *Glosy*.

V roce 1966 začaly vycházet i další, zpravidla dlouho odkládané projekty. Byla to cizojazyčná literární revue *UNIVERSUM* (1966–70), určená k propagaci české kultury v zahraničí a vydávaná v anglické a německé mutaci,

Ukázka obálek literárních časopisů:
Sešity pro literaturu a diskusi, Tvář, Orientace,
Host do domu, Plamen

a především revue **ORIENTACE** (1966–70). Její autorský okruh, jehož převážná část byla v předchozím desetiletí semknuta kolem časopisu *Květen* (Jiří Brabec, Květoslav Chvatík, Miroslav Červenka, Jaroslav Putík, Milan Schulz aj.), již delší dobu usiloval o vlastní tribunu. V publikovaných statích, besedách, rozhovorech i recenzích (rubrika Kritický metr na metr knih) rozvíjela *Orientace* tradici českého strukturalismu v kontextu soudobých uměleckých a filozofických směrů, především fenomenologie (Jan Patočka, Maurice Merleau-Ponty), soudobého francouzského strukturalismu a strukturální antropologie (Claude Lévi-Strauss, Michel Foucault), existencialismu (Martin Heidegger, Karl Jaspers), Frankfurtské školy (Herbert Marcuse), postmoderny (L. A. Fiedler) i sémiotiky (Jurij Lotman, Umberto Eco). Úsilí redakce přispívalo k hlubšímu poznání meziválečné avantgardy a časopis současně poskytoval prostor pro tehdejší aktivity soudobého surrealistického hnutí.

Tradičnější pojetí socialistické literatury hájil literárněkritický a literárněteoretický časopis **IMPULS** (1966–68), který respektoval a v programových statích (většinou z pera šéfredaktora Františka Buriánka) i v polemikách prosazoval stranické postuláty. Okruh přispěvatelů tvořili zvláště Milan Blahynka, Miloš Pohorský, Hana Hrzalová, Vladimír Dostál a Štěpán Vlašín. Stránky revue, určené ukázkám z nejnovější české a slovenské beletrie, článkům, anketám i diskusím, vcelku věrně zrcadlily proměnu doby. Od někdejšího příkrého odmítání odlišných názorů se redakční linie posunula k širokému pojetí socialistické literatury a prokazovala ochotu i připravenost k diskusi.

Rok 1968 s sebou přinesl proměnu literární publicistiky i škály kulturních periodik. Zaměření na literaturu a další druhy umění ustoupilo ještě zřetelněji do pozadí a v souvislosti s překotným vývojem se na stránkách kulturních časopisů ještě více objevovala politická publicistika.

Trend společensky angažované žurnalistiky dominoval zejména v **LITERÁRNÍCH LISTECH**, redigovaných Dušanem Hamšíkem a posléze Milanem Jungmannem. Jako orgán Svazu československých spisovatelů referoval týdeník o vnitrosvazovém dění a zveřejňoval prohlášení a petice občanských iniciativ. Původní i překladová beletrie vyklízela na jeho stránkách pozvolna místo tvorbě donedávna proskribovaných a zakazovaných autorů (Jan Čep, Zbyněk Havlíček, Jan Zahradníček), k jejichž rehabilitaci přispívaly též rozhovory a biografické stati (Bedřich Fučík, Závaš Kalandra). Nadále se ovšem věnoval filmu, divadlu, výtvarnému umění a recenzování beletrie (Miroslav Červenka, Zdeněk Kožmín, Jiří Opelík, Oleg Sus). Vzhledem k pronikavé změně společenských a politických poměrů zavedla redakce rubriku Diskusní tribuna a politicko-ekonomický sloupek podepsaný pseudonymem Dalimil (přispívali do něho Milan Hübl, A. J. Liehm a Václav Klaus). Závažné úvahy byly publikovány na téma klíčových událostí moderních dějin, občanských práv a svobod, humanizace socialismu či federalizace státu, probíhaly i diskuse o vztahu umělců a inteligence k ostatním vrstvám společnosti (Josef Jedlička,

Jindřich Chalupecký, Květoslav Chvatík, Jan Patočka aj.). Tyto politologické a filozofické eseje záhy překročily program reformního komunismu. Spolu s několika deníky uveřejnily Literární listy výzvu Dva tisíce slov (→ s. 42, odd. *Politické a kulturní souvislosti*) a během jednání mezi československou a sovětskou delegací v Čierné nad Tisou i v osudových srpnových dnech vyšly ve zvláštních vydáních. Na intervenci vojsk pěti států Varšavské smlouvy reagovaly vyškrtnutím adjektiva literární ze svého titulu, leč žádost o registraci nového názvu se táhla až do listopadu 1968.

I v době pomalu nastupující normalizace náležely Listy spolu se student-skými časopisy (Student, Studentské listy, Univerzita Karlova) a s periodiky Reportér a Politika k tiskovinám, které se snažily co nejdéle udržet prostor pro svobodnou diskusi. K nim se řadil také kulturně-politický týdeník *ZÍTŘEK* (1968–69), kolem něhož se soustředily zajímavé osobnosti literatury, divadla, filmu i aktuální publicistiky (Jindřiška Smetanová, Jiří Lederer, Vladimír Škutina aj.). Filozoficky laděné stati a polemiky převážily vzhledem k vážnosti doby i v Sešitech pro literaturu a diskusi, Hostu do domu, Plameni i v obnovené Tváři, která sice pokračovala v „poodhalování různorodého zákulisí“ kulturní scény, avšak důraz na estetické hodnoty poněkud ustoupil polemikám a časovým úvahám.

Příležitost, jež se v období Pražského jara a jeho doznívání naskytla done-dávna odmítaným uměleckým aktivitám, netrvala dlouho. Založením časopisu *ANALOGON*, řízeného Vratislavem Effenbergem, se pokusila získat platformu surrealistická skupina: první číslo (vydané po průtazích až v roce 1969) věnovala tématu krize vědomí (publikovali zde mj. Zbyněk Havlíček, Stanislav Dvorský, Ludvík Šváb, Albert Marenčin, Ivan Sviták a Ladislav Novák); další číslo však vyšlo až po dvaceti letech. Skupina stačila vydat sborník *Surrealistic-ké východisko 1938–1968* (1969), který uspořádali Stanislav Dvorský, Vratislav Effenberger a Petr Král.

Na potíže a překážky záhy narazily též časopisy vydávané v regionech. Nedlouhé trvání měla revue *ARCH* (1969), redigovaná Věroslavem Mertlem v československém nakladatelství Růže, která už svým názvem prozrazovala návaznost na vydavatelskou činnost Josefa Floriana. Časopis připomínal katolické a venkovské tradice. Publikační prostor dopřál zejména spirituálně orientovaným básníkům i prozaikům (F. D. Merth, Ivan Slavík, Josef Suchý, Jan Čep, Ivan Diviš, Josef Palivec, Bohuslav Reynek), ale tiskl i filozofické texty starší (Petr Chelčický) i novější (Søren Kierkegaard, Martin Heidegger, Pierre Teilhard de Chardin). Ačkoli se hlásil k programu regionalismu, hodnotami, které zprostředkoval, svůj kraj přesáhl.

Ostravský *ČERVENÝ KVĚT* (1956–69) se ztuhlých ideologických pout zbavil až na samém sklonku šedesátých let, již v průběhu desetiletí se však zde objevily první příspěvky některých zajímavých autorů, například Miroslava Stoniše nebo Vladimíra Macury. Díky angažmá Václava Honse v redakci se na

stránkách Červeného květu mohli čtenáři seznámit i s autory přesahujícími hranici regionu.

Totéž platilo o dalších regionálních časopisech, královéhradeckém časopise *TEXTY* (1969–71), jenž pod vedením Petra Průši mapoval regionální kulturní tradice a prezentoval tvorbu Bohuslava Reynka, Josefa Váchala i Josefa Mühlbergra, a zvláště o ústeckém *DIALOGU* (1963–69). Do roku 1969 jej vedl Miroslav Kindl, v závěrečné etapě existence pak Emil Juliš, jenž od počátku redigoval jeho literární část. Od původního zaměření, reflektujícího životní styl v severočeské průmyslové oblasti i vztah literatury a krajiny, se časopis zaměřil na celospolečenskou problematiku. Tiskl politické a filozofické stati (Erich Fromm, C. G. Jung), usiloval o nepředpojaté studium česko-německých vztahů (příspěvek historika Jana Křena o tabuizovaném odsunu Němců) a uveřejňoval překlady regionálních německých autorů. Ukázky domácí i světové slovesné a výtvarné tvorby doprovázely teoretické články o konkrétní poezii, op-artu, happeningu a aleatorické hudbě (Karel Milota, Vladimír Burda aj.). V posledním ročníku tu vycházel na pokračování román Vladimíra Párala *Dobyvatelé a obležení*, vydaný posléze pod názvem *Milenci a vrazi*.

Především informativní a propagační úlohu měly plnit nakladatelské bulletiny a almanachy, které se v letech 1968–69 snažily udržet získaný prostor a zprostředkovat čtenářům tvorbu dříve opomíjených autorů a tabuizovaná témata, například okultismus a erotiku. Seriál o dějinách erotické literatury uvedla mladofrontovní *MAKETA* (1969) a magazín *VÝBĚR Z NEJZAJÍMAVĚJŠÍCH KNIH* (1966–91) představil cyklus o vztahu erotické literatury a pornografie. Velké pozornosti se těšil také bulletin Československého spisovatele *O KNIHÁCH A AUTORECH* (1954–90) i *NOVINKY ODEONU* (1966–76), umožňující průhledy do západních literatur.

■ Literárněvědné časopisy

Hledání kontinuity umělecké tvorby i filozofického myšlení, jež se projevilo v rehabilitaci odkazu české strukturalistické školy a meziválečné umělecké avantgardy a v konfrontaci českého kulturního vývoje s vývojem evropským, lze sledovat též na stránkách odborných periodik. Hlavní literárněvědný bohemistický časopis *ČESKÁ LITERATURA*, vydávaný nadále Ústavem pro českou literaturu ČSAV, pokračoval v publikování přípravných studií k tehdy vznikajícím akademickým Dějinám české literatury a k Přehledným dějinám českého divadla. Vedle specializovaných literárněhistorických a teoretických příspěvků zde však vycházely i stati, jež měly ohlas i v širší kulturní veřejnosti (v roce 1963 proběhla v časopise zásadní diskuse nad knihou Květoslava Chvatíka *Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky z roku 1962*). Nejvýraznější osobností redakce (a v letech 1968–70 šéfredaktorem) byl Miroslav Červenka, který měl

značný podíl na tom, že časopis publikoval četné příspěvky rekapitulující a také nově rozvíjející podněty literárněvědného strukturalismu. Česká literatura rovněž seznamovala domácí publikum s novějšími trendy ve světové literární vědě, a to formou informativních článků či překladů zásadních statí (např. Roland Barthes, Michail Bachtin).

Především studie materiálové povahy z oblasti české literatury publikoval od roku 1966 periodický sborník **LITERÁRNÍ ARCHIV**, vydávaný Památníkem národního písemnictví, který založil též vědeckou ročenku **STRAHOVSKÁ KNIHOVNA** (1966–82), věnovanou knižní kultuře se zaměřením na starší dějinná období. Časopis pro klasická studia **LISY FILOLOGICKÉ**, jejichž šéfredaktorem byl Antonín Salač a od roku 1961 Josef Hrabák, dával, v souladu se svým určením, prostor výzkumu antické, středověké a humanistické literatury. Dílům české provenience se zde kromě vedoucího redaktora věnovali zejména Antonín Škarka, Emil Pražák, Jaroslav Kolár a Eduard Petrů. Problematikou zahraničních literatur se zabýval **ČASOPIS PRO MODERNÍ FILOLOGII**, který řídil Zdeněk Vančura. Jazyku a zvláště stylu literárních textů si všímala spíše k uživatelské praxi orientovaná **NAŠE ŘEČ** (šéfredaktor Alois Jedlička), a zejména **SLOVO A SLOVESNOST** (vedoucí redaktor Bohuslav Havránek), které se postupně vracelo ke svým strukturalistickým východiskům.

Stati z oboru estetiky, teoretického myšlení i dějin českého písemnictví se však objevovaly i v odborných časopisech primárně zaměřených k jiným humanitním vědám. Rozsáhlé úvahy a komentáře k soudobým zahraničním myšlenkovým proudům publikoval **FILOSOFICKÝ ČASOPIS**, články dotýkající se problematiky literatury a českého kulturního života otiskoval i **ČESKOSLOVENSKÝ ČASOPIS HISTORICKÝ** v čele s Františkem Grausem, **ČASOPIS MATICE MORAVSKÉ** (vycházející v letech 1959–67 pod názvem **SBORNÍK MATICE MORAVSKÉ**) a revue **DĚJINY A SOUČASNOST** (1959–69), redigovaná v letech 1968–69 Zdeňkem Šiklem.